

Tema 9: Grønland fra amt til selvstyre, fra 1950

I 1948 nedsatte statsministeren en kommission med 16 medlemmer, hvoraf de fem var grønlænderne. Kommissionen fik til opgave at komme med forslag til, hvad der skulle ske med Grønland. Der var grundlæggende to muligheder: Grønland blev en selvstændig stat, eller Grønland blev en ligestillet del af riget. Valget faldt på det sidste. Kommissionens betænkning G50 blev udmøntet i en række love. De handlede om grønlandsk selvstyre, handel- og erhverv, forbedring af sundheds- og skoleforhold.

Grundlovsændringen i 1953 betød, at Grønland ikke længere var en koloni, men et dansk amt. Grønland fik to folkevalgte medlemmer af Folketinget. Desuden blev der oprettet et særligt ministerium for Grønland. I løbet af 15 år skulle levestandarden i Grønland svare til det øvrige Danmark. Derfor måtte befolkningen samles. Beboerne i de mange små bygder, hvor højst boede et par hundrede indbyggere, blev opfordret til at flytte til større bygder eller til byerne. Der blev opført et par tusinde nye og sundere boliger og sundhedsvæsenet blev udbygget. I begyndelsen af 1960'erne var tuberkulosen næsten udryddet. KGH (Kongelige Grønlandske Handel) opførte fabrikker til forarbejdning af fisk og rejer.

Det var således grønlænderne og deres levevis, der skulle ændres, så de blev mere danske. Det betød, at grønlandsk sprog og kultur blev trængt tilbage. Tidligere havde kun få børn lært dansk. Nu blev alle børn undervist i dansk, og i byerne blev der oprettet klasser, hvor sproget udelukkende var dansk. En stor del af lærerne var danskere.

Og netop det, at det var danskere, der stod for moderniseringen, blev en udfordring. Det var danske arbejdere, som byggede boliger og andre anlæg, og danskere der var ledere af de nye virksomheder. De danske og grønlandske myndigheder satsede på, at fiskeri og rejefangst – samt forarbejdning af fangsterne – skulle være de vigtigste erhverv i Grønland. Med ophævelse af monopolet håbede man, at danske og udenlandske finansfolk ville investere i fiskefartøjer og fabrikker. Det skete dog kun i begrænset omfang. Derfor måtte den danske stat træde til. Fra 1948 til 1952 blev statens udgifter til Grønland firdoblet.

Kompetencefordelingen mellem det grønlandske landsråd, Grønlandsministeriet og Folketinget var ikke særlig klar. Især mente Landsrådet, at det var koblet af. Og da udviklingen i Grønland ikke helt gik som forventet, blev der i 1960 nedsat et nyt Grønlandsudvalg, G60, der fik til opgave at foreslå ændringer og effektiviseringer i de hidtidige planer.

En del grønlændere boede i mindre byer, hvor havet frøs til om vinteren, og derfor gjorde fiskeri umuligt. Derfor foreslog udvalget, at den grønlandske befolkning skulle koncentreres i større byer, hvor der var mulighed for fiskeri året rundt. Her skulle der bygges nye fabrikker og andre anlæg. I Nuuk og andre større byer blev der bygget boligblokke, så der var plads til folk fra mindre byer og bygder.

Udvalget mente, at der fortsat var brug for uddannet dansk arbejdskraft. Der blev indført et såkaldt fødestedskriterium, der betød, at i det offentlige fik de, der var født i Grønland fik mindre i løn end

danskere for det samme arbejde. Desuden havde danskere ofte fri bolig og gratis årlige rejser til Danmark. Fødestedskriteriet skabte utilfredshed i Grønland, men det blev først afskaffet i 1991.

Grønland blev gennemgribende forandret. Men i processen var der brug for mange uddannede folk, som hovedsageligt kom fra Danmark. I 1975 var der ca. 10.000 danskere i Grønland, dvs. omkring 10 % af befolkningen, og de udgjorde 30 % af arbejdsstyrken.

Hjemmestyre og selvstyre

Efter en folkeafstemning i Grønland fik landet hjemmestyre i 1979 – efter samme model som Færøerne i 1948. Hjemmestyret overtog efterhånden ansvaret for uddannelse, kultur, socialområdet, byggeri og infrastruktur og skatteområdet, som i landsstyret fik hver sin minister.

Grønland fulgte med Danmark ind i EF i 1973. Men på grund af andre EF-landes overfiskning i farvandet ved Grønland meldte Grønland sig ud i 1985.

En folkeafstemning i 2009 gav Grønland selvstyre. Det gav Landstinget endnu større indflydelse på grønlandske forhold. Det gjaldt bl.a. aftaler om udnyttelsen af råstoffer fra den grønlandske undergrund. Grønlandsk blev også det officielle sprog, men i skolerne er dansk fortsat et obligatorisk fag, som eleverne undervises i 3-5 lektioner om ugen.

Omkostningerne

De gennemgribende og hurtige forandringer, som mange grønlandere oplevede, at de kun havde begrænset indflydelse på, skabte voldsomme sociale problemer. Antallet af vold, drab, selvmord og seksuelt misbrug steg voldsomt. Det samme gjorde alkoholforbruget. I 1987 var det på mere end 22 liter ren alkohol pr. person over 14 år. Efter mange år lykkedes det dog at få det nedbragt til under 10 liter i 2011. Dvs. mindre end det danske forbrug, der var på lidt over 10 liter. Til gengæld steg stofmisbruget, hvor især unges misbrug af hash er udbredt.

Baserne i Grønland

Under den Kolde Krig havde Grønland militærstrategisk betydning for USA. I 1946 tilbød USA at købe Grønland, men det afslog den danske regering. Til gengæld fik amerikanerne lov til at udbygge Thule Air Base.

Folketinget havde besluttet, at der ikke måtte være atomvåben i Danmark. I 1957 henvendte de amerikanske myndigheder sig til statsminister H.C. Hansen med en forespørgsel, om han ville vide, hvis USA placerede atomvåben i Grønland. I sit noget upræcise svar fremgik det, at statsministeren ikke behøvede at vide noget.

I 1968 styrtede et B-52-bombefly lastet med fire brintbomber ned i nærheden af Thule-basen. Det skabte en voldsom debat, at der faktisk havde været atomvåben på basen. Da den Kolde Krig sluttede, mistede Thule-basen sin betydning.

Trigger til emnet

Se filmen *Et nyt Grønland* fra 1955 (35 min.) <https://filmcentralen.dk/museum/danmark-paa-film/film/et-nyt-gronland>.

Drøft bl.a.:

- Forventninger til fremtiden som filmen præsenterer.
- Synet på den traditionelle grønlandske levevis og kultur.
- Opfattelsen af Danmark og dansk levevis og kultur.

Drøftelsen kan føre frem til undersøgelsesspørgsmål og problemstillinger.

Spørgsmål til kilderne

1. Fra det primitive til det civiliserede

- Hvordan forklarer Hans Hedtoft, at Grønland fortsat var en koloni?
- Hvilken opfattelse af Grønland og grønlandsk kultur kommer til udtryk i kilden?
- Denne opfattelse af folkeslag i de tidlige kolonier var udbredt i midten af 1900-tallet. Hvad kan være forklaringen på, at der er få, som har denne opfattelse i dag?

2. Augo Lynges tale i Folketinget

- Hvilke ændringer forestiller ophavsmanden (Augo Lynges) sig, at der skal ske i Grønland?
- Hvilken opfattelse af Grønland og grønlandsk kultur kommer til udtryk i kilden?
- Augo Lynges var selv grønlandsk, hvordan vil du forklare hans syn på grønlandsk sprog og kultur?

3. Gik det for stærkt?

Kilde 1:

- Hvordan forklarer ophavsmanden (Mads Lynges) de sociale problemer?
- Mener du, at han har ret? Begrund.

Kilde 2:

- Hvad er ifølge ophavsmanden (Lundsteen) problemerne med moderniseringen af Grønland?
- Mener du, at han har ret? Begrund.

4. Bloktilskud

- Hvad er ophavsmandens (Per Rossing-Petersen) begrundelse for, at Grønland ikke længere skal have bloktilskud?
- Overvej om der er noget om ophavsmandens opfattelse.
- Bloktilskuddet udgør halvdelen af selvstyrets indkomst. Hvilke konsekvenser ville en afskaffelse af bloktilskuddet mon have?

5. Uddannelse

- Hvad viser tallene om uddannelsesniveaulet i Grønland sammenlignet med Danmark?
- Drøft hvilke grunde der kan være til forskellene.

6. Selvmord

- Hvilke forklaringer giver kilden på de mange selvmord i Grønland?
- Find i bøger og på internettet oplysninger om der stadig er forholdsvis mange, der begår selvmord i Grønland – og hvad forklaringen er.

7. Ud af rigsfællesskabet

- Hvad er de lærerstuderendes begrundelse for, at Grønland skal forblive i rigsfællesskabet?
- Noget tyder på, at det er grønlændere over 40, der især ønsker at forlade rigsfællesskabet, mens de unge ønsker, at Grønland skal blive i rigsfællesskabet. Hvad kan være forklaringen på det?